

درآمدی بر حمایت از حقوق پدیدآورنده پایگاه داده

محمود صادقی*
علی طهماسبی**

تاریخ دریافت: ۱۳۸۵/۱۱/۲۵ تاریخ تأیید: ۸۶/۱۱/۳

۱۲۱

فقه و حقوق / سال چهارم / شماره ۱۳ / تابستان ۱۳۸۶

چکیده

در مورد پایگاههای داده که در حیطه مالکیت ادبی و هنری قرار می‌گیرند، مباحث بسیاری قابل طرح است که در این مقاله صرفاً مباحث جایگاه، مبنای حمایت و روشهای حمایت از پایگاههای داده را بررسی می‌کنیم. حمایت خاص از پایگاههای داده، موافقان و مخالفان جدی دارد که هر یک در تأیید نظر خود دلایلی ذکر می‌کنند که در جای خود قابل توجه است. اختلاف بسیاری وجود دارد که این پایگاه داده اصیل، صرفاً باید مورد حمایت قرار گیرد یا می‌توان از سرمایه‌گذاری اعم از کاری و زمانی و ... هم حمایت نمود. از دیگر موضوعات قابل طرح، روشهای حمایت از پایگاه داده است. یعنی از راههای گوناگون می‌توان این حمایت را اعمال نمود، از جمله بر مبنای مقررات مربوط به حق مؤلف، نظام خاص، قراردادهای ...، که هر یک از این راهها مزایا و معایبی دارند که باید مد نظر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: پایگاه داده، حق مؤلف، نظام خاص، سرمایه‌گذاری.

* استادیار دانشگاه تربیت مدرس (Sadegh_m@modares.ac.ir).

** دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تربیت مدرس (a_tahmasebi@modares.ac.ir).

۱. مقدمه

علم حقوق در گذشته صرفاً به بررسی اموال مادی یعنی اموال قابل لمس می‌پرداخت و اموال غیرمادی که موضوعاتی از قبیل حق مؤلف، سرقتی و ... را دربر می‌گیرد، در آن مطرح نبود. به همین دلیل در ابتدا در حمایت از این اموال شک و تردید وجود داشت. اولین مقرراتی که در دنیا در مورد حمایت از اموال غیرمادی به تصویب رسید، مربوط به حمایت از حق مؤلفان کتاب بود که برای مدت محدودی از این گونه آثار حمایت می‌کرد. اما امروزه حقوق مالکیت فکری بسیار وسیع شده است و از مالکیت صنعتی (موضوعاتی مانند حق اختراع، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی) گرفته تا مالکیت ادبی و هنری (موضوعاتی مانند کتاب، عکس، موسیقی و ...) را دربر می‌گیرد. یکی از موضوعات مطرح در حقوق مالکیت فکری، چگونگی حمایت قانونی از پایگاه‌های داده است. تحول دنیای دیجیتال، توانایی شرکتها در انجام فعالیتهای تجاری را افزایش داده است. این امر باعث شده است پایگاه‌های داده در دنیای امروز بخش اقتصادی وسیعی را تشکیل دهند. طبق آمار، بازار جهانی پایگاه داده در سال ۱۹۹۱ در حدود ۱۰/۲ بیلیون دلار بوده که در سال ۱۹۹۷ به حدود ۵۵ بیلیون دلار رسیده است (Brill: 32).

در این خصوص ما مقررات کشورهای مختلف، از جمله فرانسه، انگلستان و امریکا، مقررات دستورالعمل سال ۱۹۹۶ شورا و پارلمان اروپا* و متن پیشنهادی سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو)** را بررسی می‌کنیم.

۲. تعریف پایگاه داده

بند ۵ از ماده ۲ کنوانسیون برن،*** پایگاه داده را مجموعه‌ای از آثار هنری و ادبی

* Directive 96/9/EC of European Parliament and of the Council of 11 March on Legal Protection of Database; <http://www.gis.Wau.nl/girs/>.

** World Intellectual Property organization (WIPO), Basic Proposal for the Substantive Provisions of the Treaty on intellectual Property in respect of database to be considered by the Diplomatic Conference; www.wipo.org.html.

*** Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1886.

دانسته است که به دلیل گزینش (selection) و ترتیب (arrangement) محتوای خود، آفرینش فکری محسوب می‌شوند و مورد حمایت قرار می‌گیرند. بند ۲ ماده ۱۰ مؤافقتنامه تریپس* پایگاه داده را مجموعه‌ای از اطلاعات یا دیگر چیزهایی می‌داند که در یک ماشین یا در هر شکل دیگر قابل خواندن باشد و به دلیل گزینش یا ترتیب محتوای خود مورد حمایت قرار می‌گیرد. علاوه بر آن، بند ۲ ماده ۱ دستورالعمل سال ۱۹۹۶ پارلمان و شورای اروپا، در مورد حمایت قانونی از پایگاههای داده چنین مقرر کرده است: پایگاه داده به معنای مجموعه‌ای از آثار، اطلاعات مستقل یا مواد دیگر است که به صورتی روشمند و نظام‌مند (methodical) مرتب شده و به طور مستقل با وسایل الکترونیکی یا غیرالکترونیکی قابل دسترس‌اند. مشابه این تعریف در بند ۱ ماده ۲ متن پیشنهادی سازمان جهانی مالکیت فکری «واپو» در حمایت از پایگاههای داده آمده است.

تعریف پایگاه داده باید به نحوی باشد که مجموعه‌ای از آثار ادبی، موسیقی، آثار سمعی و بصری و ... و نیز مجموعه‌های مواد مانند متون، صداها، تصاویر و اطلاعاتی از این قبیل را دربر گیرد. شرط مستقل بودن قابلیت دسترس که در تعریف آمده، از این جهت است که آثار ضبط شده سمعی - بصری، سینماتوگرافیکی، ادبی یا موسیقایی را از شمول تعریف خارج نماید. در واقع بسیاری از کسانی که مخالف حمایت اضافه از پایگاه داده‌اند، به تعریف بسیار وسیع آن اعتراض دارند (Patent ant Trademark Office Report: 3)؛ به ویژه اینکه با پیشرفت تکنولوژی در صورت موسع بودن تعریف، هر نوع اثری ممکن است پایگاه داده محسوب شود.

تعریف باید آثاری را دربرگیرد که هدف آنها ایجاد یک منبع اطلاعاتی برای کاربران است؛ اطلاعاتی که به صورت منطقی و منظم جمع شده‌اند تا داستانی بگویند یا پیامی را اعلام کنند، پایگاه داده محسوب نمی‌شوند. بنابراین، یک رمان حتی اگر به صورت الکترونیکی باشد پایگاه داده محسوب نمی‌شود، بلکه مجموعه‌ای از اطلاعات است که به شکل منظم جمع شده‌اند. در واقع، مشکلی که تعاریف ارائه شده دارند، این است که آثاری همچون فیلم یا آهنگها را دربر می‌گیرند. اما فرق پایگاه داده با چنین آثاری این

* Agreement on Trade Related Aspect of Intellectual Property Right (TRIPs).

است که در پایگاه داده هدف این است که اجزا مستقلاً در دسترس باشند. این نکته قابل ذکر است که برنامه‌های رایانه‌ای تابع نظام حمایتی خاص خود هستند، مگر در مواردی که حاوی یک پایگاه داده باشند که در این صورت این پایگاه داده مورد حمایت قرار می‌گیرد، حتی اگر با قید مذکور در تعریف یعنی قابلیت دسترس توسط کاربران سازگاری نداشته باشد.

۳. جایگاه پایگاه‌های داده در طبقه‌بندی مالکیت فکری

مسئله بسیار مهم در مورد پایگاه‌های داده، بررسی جایگاه آنها در مالکیت فکری است. همان طور که می‌دانیم، مالکیت فکری به دو شاخه عمده یعنی مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی تقسیم می‌شود. مالکیت صنعتی، موضوعاتی از قبیل حق اختراع، علامت تجاری و ... را دربرمی‌گیرد و مالکیت ادبی نیز شامل طیف‌های گوناگونی مانند آثار ادبی، دراماتیک، موسیقایی و ... نمی‌شود. حال باید دید پایگاه داده در کدام یک از این طبقه‌بندیها جای می‌گیرد. بدیهی است که این موضوع جزء موضوعات مالکیت صنعتی نیست، زیرا در هیچ‌کدام از آن طبقه‌بندیها جای نمی‌گیرد. از طرف دیگر، در همه کشورهای مورد مطالعه، مانند آمریکا، انگلستان، فرانسه، آلمان، اسپانیا و ایتالیا، آن را زیرمجموعه مالکیت ادبی و هنری می‌دانند. برای مثال، در انگلستان آثار ادبی را به چهار دسته تقسیم‌بندی کرده‌اند که عبارت‌اند از:

۱. جدولها و مجموعه‌هایی که متفاوت از پایگاه داده هستند؛
۲. برنامه‌های رایانه‌ای؛
۳. طرحهای مقدماتی برای برنامه‌های رایانه‌ای؛
۴. پایگاه‌های داده (Bently and Sherman, 2001: 53).

در آمریکا با توجه به ماده ۱۰۱ قانون حق مؤلف ۱۹۷۶، پایگاه داده را به عنوان مجموعه (compilation) قابل حمایت می‌دانند. ماده ۵ معاهده حق مؤلف ۱۹۹۶ «وایپو»، پایگاه داده را زیرمجموعه حق مؤلف می‌داند. در حقوق ایران نیز بند ۱۲ ماده ۲ قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان، مصوب سال ۱۳۴۸، آثار ترکیبی را به عنوان اثر ادبی قابل حمایت می‌داند. همچنین از آنجا که پایگاه داده در واقع

مجموعه‌ای است از موادی که قبلاً وجود داشته‌اند و در شرایط خاص خود، یعنی با توجه به شیوه به کار رفته در مرتب نمودن محتوایشان، همراه با نوآوری هستند، جزء آثار ادبی‌اند و مورد حمایت قرار می‌گیرند. باید توجه داشت که پایگاه داده به دو نوع تقسیم‌بندی می‌شود:

نوع اول: پایگاه داده‌ای که به موجب قوانین حق مؤلف، شرایط لازم برای حمایت را دارد، یعنی اصیل محسوب شده و حاوی خلاقیت است. پس حق مؤلف، همانند آثار دیگر از آن نیز حمایت می‌کند. بند ۵ از ماده ۲ کنوانسیون برن که در مورد حمایت از آثار ادبی و هنری است، مجموعه‌ای از آثار ادبی، هنری یا موسیقایی را مورد حمایت قرار داده است.

نوع دوم: پایگاه داده‌ای که اصیل نبوده و به موجب قوانین حق مؤلف، نمی‌توان از آن حمایت کرد؛ بلکه صرفاً سرمایه‌گذاری بسیاری اعم از مالی، انسانی و ... در آن به کار رفته است که در حمایت از آنها تردید وجود دارد.

۴. مبانی نظری حمایت از پایگاه داده

به طور کلی در تمام دنیا در حمایت از پایگاه‌های داده، سه دیدگاه عمده مطرح است که در این بخش بررسی می‌شوند.

۴-۱. نظریه اصالت

قدیمی‌ترین نظریه‌ای که در مورد آثار ادبی و هنری وجود دارد، نظریه اصالت است. طبق این نظریه اثری مورد حمایت قرار می‌گیرد که اصیل باشد و در صورتی که یک اثر ادبی یا هنری، اصیل نباشد مورد حمایت قرار نمی‌گیرد. در مورد اینکه چه اثری اصیل محسوب می‌شود، دو معیار عمده مطرح است. معیار اول بر کیفیت اثر تأکید دارد و در صورتی اثر را قابل حمایت می‌داند که با توجه به نوع اثر اصیل باشد و از اثر دیگری رونوشت نشده باشد. هر چند لازم نیست که اثر جدید باشد، بلکه ممکن است دو نفر، دو اثر یکسان به وجود آورند، در عین حال هر دو هم اصیل باشند. مثلاً هر دو از منظره‌ای عکس بگیرند که گرچه تصویر یکسان است و جدید نیست، در عین حال هر

دو اصل هستند. معیار دیگر، معیاری است که به کمیت می‌پردازد. به موجب این معیار، اگر در تولید اثر سرمایه‌فراوانی اعم از مالی، فنی و ... صرف شود، آن اثر مورد حمایت قرار خواهد گرفت. این نظریه در مورد آثاری مطرح است که با توجه به معیار کیفی نمی‌توانند مورد حمایت قرار گیرند (U.S. Copyright Office Report..., 1997: 42).

۴-۲. نظریه عرق جبین

تاریخ این نظریه به حکم دادگاه ناحیه دوم امریکا در سال ۱۹۲۲ برمی‌گردد.* دادگاههای انگلستان و امریکا، در صورتی نظریه عرق جبین را اعمال می‌کنند که در ایجاد یک اثر در صدد حمایت از مجموعه‌ای از حقایق باشند. طبق این نظریه، مؤلف پایگاه داده که نیروی کار فراوانی به کار برده، می‌تواند دیگران را از کپی اثرش منع کند. مبنای این نظریه سرمایه‌گذاری کاری است و به اصالت یا خلاقیت توجهی ندارد. این نظریه ایجاد مستقل یک اثر را بعد از اثر اول منع نمی‌کند، بلکه مانع می‌شود که کسی از ثمرات کار مؤلف به ناروا بهره‌برداری کند (Brill, op.cit: 12). بنابراین، در هر مورد که مؤلف در جهت ایجاد یک پایگاه داده تلاش کرده باشد، اثر او مورد حمایت خواهد بود، اگرچه اثرش مورد حمایت حق مؤلف نباشد. حتی ممکن است به سبب سرمایه‌گذاری بسیار، فقط نظام خاص از آن حمایت کند (U.S. Copyright Office Report, op.cit: 41).

۴-۳. نظریه حمایت از سرمایه‌گذاری (نظام خاص) (generis)

این نظریه بر حمایت از حقوق سرمایه‌گذاری تأکید می‌کند، که عبارت‌اند از: سرمایه‌گذاری مالی، زمانی و ... در حالی که نظریه عرق جبین، از سرمایه‌گذاری کاری حمایت و بر نیروی کار اشخاص تأکید می‌کند. لذا این دو با هم فرق دارند و محدوده هر کدام از آنها جداست. به موجب نظریه حمایت از سرمایه‌گذاری، در مواردی که فرد منابع مالی فراوانی صرف کرده است تا اثری ایجاد نماید، یا مدت زمان زیادی صرف کرده تا آن اثر را بسازد، اثرش مورد حمایت قرار می‌گیرد؛ زیرا در غیر این صورت، هیچ‌کس در این زمینه سرمایه‌گذاری نمی‌کند؛ چون اگر برای ایجاد یک اثر، سرمایه

* Jewelers Circular Publishing co v. Keystone Publishing.

فراوانی صرف شود، بدون اینکه قانونی از آن حمایت کند و اشخاص ثالث قادر باشند بدون اجازه سازنده از آن استفاده کنند، هیچ کس حاضر نیست در این زمینه سرمایه گذاری کند و در نهایت جامعه است که ضرر می بیند و از یک نفع عمومی و مفید محروم می شود.

۵. موافقان و مخالفان حمایت خاص (جدید)

حمایت خاص از پایگاههای داده غیراصیل مورد انتقاد قرار گرفته است، به طوری که در امریکا با اینکه چندین لایحه به کنگره ارائه شده، ولی تا امروز هیچ کدام مورد تصویب قرار نگرفته است. مخالفان - از جمله دانشمندان و شرکتهای اینترنتی - حمایت نظام حق مؤلف را برای حمایت از پایگاه داده کافی می دانند و حمایت جدید را رد می کنند. در مقابل، طرفداران حمایت قانونی جدید - سازندگان پایگاههای داده - حمایت موجود را کافی نمی دانند و معتقدند که باید حمایت جدیدی صورت گیرد تا تولید کنندگان به تولید محصولاتشان ادامه دهند. البته طرفین در اینکه حمایت از پایگاههای داده ضروری است یا خیر، اختلاف ندارند، بلکه اختلاف آنها فقط در نوع حمایت است (Band and S.Gowdy: 3).

۵-۱. دیدگاههای موافقان

دلایل موافقان حمایت جدید به شرح زیر است (U.S. Copyright office (Report..., op.cit: 65):

الف. پایگاههای داده برای علم و اقتصاد اهمیت فراوان دارند. این پایگاهها معمولاً اطلاعاتی را ارائه می دهند که از منابع دیگر، به شکل قابل استفاده، به دست نمی آید و تضمین می کنند که این اطلاعات، قابل اعتماد و روز آمد هستند. با توجه به شتاب تحولات در زمینه ارتباطات و تکنولوژی، اطلاعات فراوانی با سرعت بسیار، در دسترس است و کاربران توانایی بیشتری در استفاده از اطلاعات دارند. در صورت عدم حمایت جدید، چنین امری صورت نمی پذیرد، چون برای تولید و نگهداری بسیاری از پایگاههای داده، سرمایه گذاری مالی، انسانی و زمانی مناسبی لازم است. زیرا اطلاعات باید ذخیره و در محیطی مناسب نگهداری شود، و بدون حمایت مناسب، کسی اقدام به

سرمایه‌گذاری نمی‌کند. هرچند به موجب قوانین موجود، از جمله مقررات مربوط به اسرار تجاری، علامت تجاری، حقوق قراردادها و ...، حمایت از پایگاه داده تا حدودی امکان‌پذیر است، اما این حمایتها در برابر تهدیدهای موجود کافی نیست و به حمایت بهتری نیاز است که جامع باشد و همه پایگاههای داده را مورد حمایت قرار دهد (Band and S.Gowdy, op.cit: 3).

ب. برخلاف جمع‌آوری اطلاعات که بسیار پرهزینه است، کپی و توزیع آن بسیار ارزان است. بنابراین، پایگاههای داده در برابر استفاده غیرمجاز آسیب‌پذیرند. این موضوع منجر به از بین رفتن بازار آنها می‌شود و با توسعه تکنولوژی و دنیای دیجیتال و قابلیت اسکن کردن پایگاههای داده چایی، سرمایه‌گذاری فراوانی که برای تولید پایگاههای داده لازم است، با فشار دادن یک کلید، قابل سرقت است. لذا، برای حمایت از پایگاه داده، ابزار کافی مورد نیاز است. اگر از پایگاههای داده که سرمایه فراوانی برای ساخت آنها نیاز است، حمایت کافی نشود، چنین سرمایه‌گذاریهایی به طور عمده کاهش خواهد یافت. نتیجه چنین امری این است که نه تنها به تجار زیان می‌رسد، بلکه به منافع عمومی که از ساخت پایگاه داده و دسترس به اطلاعات آنها به دست می‌آید، لطمه می‌زند (U.S. Copyright office Report, op.cit: 62).

ج. حمایت قانونی جدید، بدون اینکه به منافع مشروع محافل علمی و دیگر گروههای ذینفع ضرر برساند، در واقع، به تحقیقات علمی کمک می‌کند، زیرا محققان به طور عمده برای روزآمد نمودن اطلاعات به اطلاعات و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی نیاز دارند (Ibid: 66).

۵-۲. دیدگاههای مخالفان

مخالفان که بیشتر آنها از گروههای علمی، کتابخانه‌ها و شرکتهای اینترنتی هستند، در رد دلایل موافقان، موارد زیر را بیان می‌کنند:

الف. علی‌رغم هیاهوی بعضی از شرکتهای سازنده پایگاه داده که حمایت اضافه را ضروری می‌دانند، طبق قوانین موجود، حمایت کافی وجود دارد، زیرا طبق نظام حق مؤلف، فقط مقدار کمی گزینش یا آرایش برای حمایت از پایگاه داده لازم است. این

میزان حمایت برای جلوگیری کردن از کپی اثر کافی است. علاوه بر این، صرف نظر از اینکه پایگاه داده تحت حمایت نظام حق مؤلف باشد یا خیر، حقوق قراردادها، حقوق اسرار تجاری و دیگر مقررات، از پایگاه داده حمایت می‌کنند. حتی اگر قوانین از مؤلفی حمایت نکنند، شخص می‌تواند با ابزار فنی از اثرش حمایت کند و در پایگاه‌های داده بر خط، در صورت مشکوک بودن رفتار کاربر، می‌تواند ارتباط وی را قطع کند. اینکه موافقان می‌گویند: اگر حمایت جدید به عمل نیاید، سازندگان اثری تولید نمی‌کنند یا آن را توسعه نمی‌دهند، حرف مستندی نیست و آنها حتی یک مثال هم ذکر نکرده‌اند. در واقع، ایشان دلیل محکمی بر وجود مشکلی که نیاز به راه حل قانونی داشته باشد، ارائه نکرده‌اند. استدلال‌های آنها در مورد ضرورت حمایت جدید، بیشتر مبتنی بر تحقیقات نظری است و تا زمانی که این مسئله به طور کامل مورد بحث و بررسی قرار نگیرد، نباید در مورد آن قانون وضع کرد (Bently and Sherman, op.cit: 4).

ب. در مورد ایجاد حمایت جدید باید با احتیاط پیش رفت، زیرا پیش‌بینی استلزامات آتی آن مشکل است و حمایت جدید ممکن است آثار منفی داشته باشد. حرکت به سمت تجاری‌سازی اطلاعات، مخصوصاً اطلاعاتی که با سرمایه دولتی تولید می‌شوند، می‌تواند موجب بدتر شدن وضعیت موجود شود؛ زیرا اطلاعات، کمتر در دسترس مردم قرار می‌گیرد و گران‌تر می‌شود. این امر باعث کاهش سطح رقابت و افزایش قیمت‌ها می‌شود (U.S. Copyright Office Report, op.cit: 65).

ج. نظام حق مؤلف از طریق اعطای حقوق به مؤلفان و عدم حمایت از نظرها و حقایقی که در قلمرو اموال عمومی‌اند، بین انگیزه‌ها و جریان آزاد اطلاعات، تعادل ایجاد می‌نماید و از طریق دکترین استفاده منصفانه و دیگر استثنائات برای انجام فعالیت‌های مفید، زمینه ایجاد می‌کند. این تعادل نباید به سادگی کنار گذاشته شود. بنابراین، نمی‌توان بدون اینکه توجیه محکمی وجود داشته باشد، حقوق جدیدی اعطا نمود (Ibid: 69).

د. از جمله مخالفان حمایت خاص از پایگاه داده، طرفداران حقوق بشرند (Intellectual Property and Human Right, 2002: 153 - 162). یکی از مباحث مهم که نیاز به بررسی دارد، رابطه حقوق بشر و مالکیت فکری، به ویژه بخش مربوط به

پایگاههای داده است. باید دید رابطه اینها چگونه است. آیا گسترش فراوان مالکیت فکری و ایجاد حق جدید در خصوص محتوای پایگاههای داده، غیر از آنچه در حق مؤلف از آن حمایت می‌شود، با معیارهای حقوق بشر سازگار است یا نه؟ برای پاسخ به این مسئله باید اسناد حقوق بشر را در این خصوص بررسی کنیم.

ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر* می‌گوید:

۱. هر کس حق دارد در زندگی فرهنگی اجتماعی شرکت کند، از فنون و هنرها متمتع شود و در پیشرفت و فواید آن سهیم باشد.

۲. هر کس حق دارد از حمایت مادی و معنوی آثار علمی، فرهنگی یا هنری خود برخوردار شود.

همان طور که می‌دانیم، اعلامیه جنبه مشورتی دارد و برای کشورها تعهدی ایجاد نمی‌کند، اما میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی** که یک معاهده است و کشورهای عضو به اجرای آن ملزم هستند، در ماده ۱۵ چنین آورده است:

۱. کشورهای طرف این میثاق، حق هر انسان را در امور ذیل به رسمیت خواهند شناخت:

الف) شرکت در زندگی فرهنگی؛

ب) بهره‌مندی از پیشرفتهای علمی و استلزامات آن؛

ج) بهره‌مندی از حمایت مادی و معنوی حاصل از هر گونه اثر علمی - ادبی یا هنری که مصنف یا مخترع آن است.

۲. اقداماتی که برای تأمین کامل این حق توسط کشورهای طرف این میثاق اتخاذ خواهد شد، باید شامل تدابیر لازم برای تأمین، حفظ، توسعه و ترویج علم و دانش باشد.

۳. کشورهای طرف این میثاق متعهد می‌شوند، آزادی لازم برای تحقیقات علمی و فعالیتهای خلاقه را محترم شمارند.

همان طور که می‌بینیم، هم در پاراگراف اول ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر و هم در بند ب پاراگراف اول ماده ۱۵ میثاق، حق بهره‌مندی از فواید پیشرفت علمی آمده که هر انسانی به سبب انسان بودن و صرف‌نظر از دخالت هر گونه عوامل نژادی، قومی، دینی و ... از آن برخوردار می‌شود و از آنجا که میثاق برای دولتها الزام‌آور است، باید

* Universal Declaration of Human Rights, 1948.

** International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966.

در تصمیم‌گیری مد نظر قرار گیرد و هنگام وضع قانون در زمینه مالکیت فکری - که پایگاه داده هم زیرمجموعه آن است - هنجارهای حقوق بشر لحاظ شود، اگرچه قانونگذاران در عمل، فقط منافع اقتصادی را در نظر می‌گیرند. حقوق بشر می‌گوید: مالکیت فکری باید با شأن و مقام انسان سازگار باشد و از آنجا که این حقوق، کلی و جهانی هستند، باید برای همه طبقات از جمله فقیر و غنی مفید باشند. اما دیدگاه‌های مالکیت فکری و به ویژه نظریه حمایت از پایگاه‌های داده غیراصیل، با این هدف والا هماهنگ نیستند و پیشرفت علم و تکنولوژی، به ویژه با توجه به جهانی‌سازی (globalization)، تجاری‌سازی (commercialization) و خصوصی‌سازی (privatization)، سرمایه‌گذاری در زمینه تحقیقات علمی، باعث نگرانی حامیان حقوق بشر شده است.

در زمینه تجاری‌سازی و خصوصی‌سازی باید گفت: از آنجا که علم یک پدیده بین‌المللی است، پیشرفت آن به آزادی تحقیق و دسترس کامل و آزاد به اطلاعات علمی در سطح بین‌المللی نیاز دارد و نتایج این فعالیتها نیز باید برای همه منتشر شود. تا زمانی که بخش دولتی در این زمینه فعال بود، جریان آزاد اطلاعات وجود داشت و کسی مایل به ثبت کشفیات خود نبود؛ اما بعد از خصوصی‌سازی، منافع تجاری مبنای پخش اطلاعات شد و این امر باعث شد که برای ایجاد انواع جدید مالکیت فکری در جهت حمایت از سرمایه‌گذاری تلاش شود.

حمایت از سرمایه‌گذاری یعنی قرار دادن فعالیت‌های علمی در دست سرمایه‌داران، زیرا سرمایه‌داران فقط در مقابل پول، اطلاعات را در اختیار دانشمندان قرار می‌دهند. این امر به معنای جلوگیری از جریان باز و کامل اطلاعات است که برای پیشرفت علمی بسیار مهم است.

بحث حمایت از پایگاه‌های داده به نحو بارزی نشان می‌دهد که اهداف اقتصادی در صدد کنار گذاشتن الزامات حقوق بشر هستند، زیرا پایگاه‌های داده، جدید نیستند و تنها مجموعه‌ای از اطلاعاتی هستند که قبلاً موجود بوده‌اند. لذا در سطح اروپا، امریکا و «وایبو» حمایت خاصی برای آنها پیشنهاد شده و منافع اقتصادی تولیدکنندگان را بر حقوق فرهنگی و اقتصادی جامعه ترجیح داده‌اند و دانشمندان به رعایت مقررات

مربوط به حمایت از پایگاههای داده ملزم‌اند. اگرچه در این مقررات استفاده جزئی برای اهداف خصوصی اجازه داده شده است، اما استفاده جزئی ولی به صورت مکرر و استفاده بسیار که به بازار پایگاه داده زیان برساند، ممنوع است.

حمایت از پایگاههای داده، به آن صورت که در نظام جدید مقرر شده، با پیشرفت علمی مغایر است، زیرا دسترس آزاد به اطلاعات (جزای اولیه هر کار علمی) با قیمت مناسب، یک عنصر اساسی در پیشرفت علم است. قبلاً سرمایه‌گذاری دولتی این امر را تأمین می‌کرد و دانشمندان به طور کامل و آزاد به اطلاعات دسترس داشتند، اما با خصوصی‌سازی این رویه از بین می‌رود. به همین دلیل محافل علمی با حمایت جدید مخالف‌اند و با قاطعیت از اصل مبادله آزاد و کامل اطلاعات علمی حمایت می‌کنند. به نظر آنان، این اصل دو پیش شرط دارد: اول: اطلاعاتی که با سرمایه عمومی تولید می‌شود، باید به طور رایگان در دسترس همه قرار گیرد یا فقط پولی که برای آنها هزینه شده، دریافت شود. دوم: اطلاعاتی که بخش خصوصی تولید و توزیع می‌نماید، باید با شرایط منصفانه و متعارف برای اهداف علمی، تحقیقاتی و آموزشی در دسترس همه باشد.

۶. روشها و نظامهای حمایت از پایگاه داده

در مورد حمایت از پایگاههای داده، در سطح دنیا نظامهای مختلفی وجود دارد. با نظام حق مؤلف می‌توان از آثار اصیل حمایت کرد و از سرقت آنها جلوگیری نمود. با دیگر ابزارهای حقوقی نیز تا حدودی می‌توان این عمل را انجام داد. برای مثال، بین طرفین یک قرارداد مربوط به پایگاههای داده، شرایطی قرار داده شود که منافع سازنده را حفظ نماید. با استفاده از حقوق علامت تجاری، از بعضی جهات، از حقوق سازنده حمایت می‌شود و با استفاده از روشهای دیگر نیز ممکن است تا حدی این امر امکان‌پذیر باشد، اما باید توجه داشت که هر کدام از این روشها تنها از جهات محدودی از اثر حمایت می‌کنند.

یکی از بحثهای مهم مطرح در زمینه حمایت از پایگاههای داده که در غرب مطرح شده، این است که آیا در زمینه پایگاههای داده، نیاز به حمایت هست یا نه. در این زمینه تقریباً اتفاق نظر وجود دارد و همه بر ایجاد نظامی برای حمایت از پایگاه داده

تأکید می‌کنند. اما در مورد نوع نظام حمایتی، اختلاف نظر فراوان است. در مجموع در اروپا و امریکا دو الگو ارائه شده است:

۱. حق مالی انحصاری (یا نظام خاص)؛
۲. بعضی از اشکال رقابت غیرمنصفانه، با تأکید بر رفتاری که قانون آن را منع کرده است، نه مالکیت در موضوع خاص.

کمیسیون اروپا از ابتدا با الگوی رقابت غیرمنصفانه شروع کرد، اما در نهایت الگوی حق مالی خاص را پذیرفت. دلایل کمیسیون برای پذیرش این الگو به قرار ذیل بود:

۱. فقدان مقررات تثبیت شده رقابت غیرمنصفانه در همه کشورهای؛
۲. سازندگان باید بدانند قبل از اینکه دادگاه کسی را محکوم کند، آنها چه اقدامی می‌توانند انجام دهند. مقررات رقابت غیرمنصفانه چنین حقی به پدیدآورنده نمی‌دهد؛
۳. قابلیت انتقال حقوق مالی (U.S. Copyright office Report, op.cit: 89).

الگوی حق مالی خاص، حقوقی به پدیدآورنده می‌دهد که مدت آن محدود و با قرارداد قابل انتقال است. اما الگوی رقابت غیرمنصفانه، حقوق انحصاری و لازم‌الاجرا اعطا نمی‌کند، بلکه رفتار غیرمنصفانه را ممنوع می‌سازد. در ادامه روشهای مختلفی که در سطح دنیا برای حمایت از پایگاههای داده وجود دارد، بررسی می‌شود.

۶-۱. حمایت به موجب نظام حق مؤلف (copyright)

مهم‌ترین روش حمایت از پایگاههای داده، نظام حق مؤلف است. در این قانون آثار ادبی و هنری مورد حمایت قرار می‌گیرند و با توجه به قاعده منطقی تداخل، پایگاههای داده که یکی از انواع آثار ادبی هستند، از حمایت حق مؤلف برخوردار خواهند بود. اکثر پایگاههای داده با این روش قانونی حمایت می‌شوند. فقط پایگاههای داده غیراصیل از قلمرو حمایت این نظام خارج هستند. از طرف دیگر، در صورت برخوردار شدن از حمایت مقرر، محتوای آنها مورد حمایت قرار نمی‌گیرد و دیگران می‌توانند تا حدی که شیوه خاص آرایش و گزینش آن محفوظ بماند، محتوای آنها را کپی نمایند. به این دلیل پدیدآورندگان پایگاههای داده این حمایت را کافی نمی‌دانند و از طرف دیگر با روشهای گوناگون سعی می‌کند میزان اصالت اثر را افزایش دهند، تا احتمال جذب حمایت را بیشتر کنند.

در حقوق ایران، ماده ۱ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، از هر اثری که از راه دانش یا هنر و یا ابتکار پدید آید، حمایت می‌کند. بند ۱۲ ماده ۲ این قانون، هر گونه اثر مبتکرانه را که از ترکیب چند اثر مذکور در فصل اول قانون پیش‌گفته پدید آمده باشد، قابل حمایت می‌داند. باید توجه داشت، که بند ۱۲ تنها ترکیب آثار مذکور در همان فصل را مورد حمایت قرار داده است. اما به نظر می‌رسد، در صورتی که اثر، مجموعه‌ای از موادی باشد که جزء آثار مورد حمایت نباشد، اما کل اثر شرایط حمایت را داشته باشد، باید با تفسیر موسع بند ۱۲، قلمرو آن را توسعه داد و از این گونه آثار حمایت کرد.

حمایت قانونی از پایگاه داده، بر اساس قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان، در صورتی خواهد بود که اثر برای نخستین بار در ایران چاپ، پخش، نشر یا اجرا شده باشد و قبلاً در هیچ کشوری چاپ، نشر، پخش یا اجرا نشده باشد (ماده ۲۲).

۶-۲. حمایت به موجب نظام خاص (sui generis)

نظام خاص از پایگاه‌های داده حمایت می‌کند؛ بدون اینکه اصالت اثر لازم باشد. در واقع این نظام در صدد است، از آثاری که مشمول نظام حق مؤلف نیست، حمایت کند. در این نظام، سرمایه‌گذاری فراوان، شرط حمایت است. فلسفه وجودی این نظام نیز همین است، زیرا برای ایجاد پایگاه داده، سرمایه بسیاری لازم است. در عین حال ممکن است با صرف این سرمایه، اثر ایجاد شده، اصیل نباشد. لذا، برای تضمین حمایت از پدیدآورندگان، بحث نظام خاص، ابتدا در ژاپن و کشورهای اسکاندیناوی و بعد در کشورهای دیگر مطرح شد. منشأ نظام خاص از قاعده کاتالوگ (catalogue rule) است. به موجب این قاعده، سازنده کاتالوگ یا جدول، که اطلاعات بسیاری در آنها به کار رفته است، حق دارد دیگران را از کپی غیرمجاز اثرش بازدارد. اصالت شرط حمایت نیست و مدت حمایت نیز نسبتاً کوتاه است: ده سال از تاریخ نشر یا پانزده سال از تاریخ ساخت؛ هر کدام که زودتر تمام شد (M. Sanks, 1998: 171).

با توجه به این مقررات و مقررات حق مؤلف، نسبت بین این دو نظام، عموم و خصوص من وجه است؛ زیرا اگر سرمایه فراوانی در ایجاد یک پایگاه داده به کار برود

و اثر ایجاد شده اصیل نیز باشد، در این صورت از حمایت هر دو حق برخوردار خواهد بود؛ بدون اینکه یکی دیگری را تحت تأثیر قرار دهد. در برخی موارد ممکن است سرمایه فراوان صرف شده باشد، اما اثر اصیل محسوب نشود. در این صورت، تنها نظام خاص از آن حمایت می‌کند. همچنین ممکن است اثر اصیل باشد، بدون اینکه سرمایه بسیاری در ایجاد آن به کار رفته باشد. در چنین حالتی تنها قوانین حق مؤلف از اثر حمایت می‌کند. در صورتی که اثر نه اصیل باشد و نه سرمایه بسیاری در ایجاد آن به کار رفته باشد، هیچ‌یک از مقررات مربوط به حق مؤلف و نظام خاص از آن حمایت نمی‌کند.

۶-۳. حمایت به موجب مقررات علامت تجاری (trademark)

یکی دیگر از راههای حمایت از پایگاه داده، از طریق حقوق علامت تجاری است. این حمایت متفاوت از حمایتی است که به موجب حق مؤلف وجود دارد، زیرا حق مؤلف از خلاقیت حمایت می‌کند، اما علامت تجاری از شهرت و اعتبار. مقررات مربوط به علامت تجاری از آن دسته از آثار که با تولیدکننده خاصی شناخته می‌شود، حمایت می‌کند و استفاده غیرمجاز از محتوای پایگاه داده را طوری که اشتباه در مورد منبع آن محتمل باشد و باعث سردرگمی مشتریان شود، ممنوع می‌کند.

ماده ۱ قانون ثبت علائم و اختراعات، مصوب ۱۳۱۰/۳/۱ در این باره می‌گوید: علامت تجاری، عبارت است از هر قسم علامتی، اعم از نقش، تصویر، رقم، حرف، عبارت، مهر، لفاف و ...، که برای امتیاز محصول صنعتی، تجاری یا فلاحتی گرفته می‌شود. در بند ۲ ماده ۹ نیز می‌گوید: در صورتی که علامت قبلاً به اسم دیگری ثبت شده و یا شباهت آن علامت با علامت دیگری که ثبت شده است، به اندازه‌ای باشد که مصرف‌کنندگان عادی یعنی اشخاصی را که اطلاعات خاصی ندارند، به اشتباه بیندازد، از ثبت علامت خودداری می‌شود. البته ثبت علامت اختیاری است، ولی در صورت عدم ثبت، دارنده از برخی حقوق محروم می‌شود. لذا اگر کسی علامتی را ثبت کند و فرد دیگری همان علامت را با ثبت یا بدون ثبت به کار برد، دارنده ثبت می‌تواند جهت استیفای حقوق خود، علیه او اقامه دعوا کند.

استفاده از مقررات علامت تجاری، به ویژه برای آن دسته از پایگاههای داده مفید

است که کاربران آن را دانشمندان و پژوهشگران تشکیل می‌دهند، زیرا آنها در تعیین اطمینان و روزآمد بودن اطلاعات، بر حُسن شهرت پدیدآورنده اتکا می‌کنند. مدافعان تصویب قانون جدید می‌گویند: دامنهٔ حمایت مقررات مربوط به علامت تجاری، بسیار محدود است و تنها پایگاههای داده‌ای را دربرمی‌گیرد که با نام و علامت خاصی شناخته می‌شوند. ذکر این نکته نیز لازم است که علامت تجاری، هم در مورد کالا صادق است و هم در مورد خدمات (U.S. Copyright Office Report, op. cit: 77).

حمایت حق مؤلف، از چند جهت با حمایت مقررات مربوط به علامت تجاری متفاوت است؛ از جمله اینکه در حق مؤلف اشخاص دیگر می‌توانند مستقلاً اثری مشابه اثر مورد حمایت ایجاد نمایند که این اثر نیز مورد حمایت قرار می‌گیرد، اما در حقوق علامت تجاری نیز همانند اختراع، در صورتی که شخصی، حتی در صورت عدم آگاهی از علامت مذکور، علامتی همانند آن ایجاد کند، علامت وی مورد حمایت قرار نمی‌گیرد و شخص اول می‌تواند علیه وی اقامهٔ دعوا نماید. همچنین در حق مؤلف اصالت مهم است، اما در علامت تجاری، متمایز بودن (C.Losey: 77). به این ترتیب، حمایت قانونی از مالکیت فکری پایگاه داده، در دستهٔ حقوق مالکیت صنعتی هم قرار می‌گیرد. البته «علامت» تحت حمایت قرار می‌گیرد که بالطبع خود پایگاه را هم دربرمی‌گیرد.

۶-۴. حمایت به موجب حقوق قراردادها

یکی از راههای حمایت از پایگاه داده، استفاده از قرارداد است، زیرا با توجه به اینکه پدیدآورنده شرایط مورد نظرش را در قرارداد می‌آورد، یکی از مطمئن‌ترین روشهای حمایت از اثر است. قراردادها معمولاً به صورت در بسته فروخته می‌شوند (shrink – wrapped Lisence) که شخص وقتی آن را باز می‌کند، از مفاد آن آگاه می‌شود. به همین دلیل، در بعضی از کشورها، به سبب الحاقی بودن قرارداد، دعوای بطلان آنها مطرح شده است.

استفاده از قرارداد برای حمایت از پایگاه داده، در عین حال که مزایایی دارد و سازنده می‌تواند شرایط دلخواهش را به مشتری تحمیل کند، معایبی نیز دارد که مانع از دستیابی سازنده به حمایت کافی و مؤثر می‌شود. زیرا به موجب یکی از اصول مسلم

حقوق قراردادهای، قرارداد تنها طرفین را به اجرای آن ملزم می‌کند و نسبت به اشخاص ثالث، هیچ‌گونه اثری ندارد، مگر در شرایط استثنایی که قوانین آن را اجازه داده باشند. لذا اگر یک لوح فشرده که حاوی یک پایگاه داده است، با قرارداد در بسته فروخته شود و خریدار آن را در خیابان گم کند، یابنده می‌تواند آن را در اینترنت قرار دهد، بدون اینکه سازنده بتواند به موجب قرارداد علیه او طرح دعوا نماید.

برای مثال، در یک دعوا در امریکا*، خواننده لوح فشرده‌ای که حاوی سه هزار شماره تلفن بود، خرید. وی سپس شرکتی تشکیل داد و اطلاعات موجود در لوح را با قیمتی کمتر از قیمت خواهان، از طریق سیستم بر خط (آن‌لاین) فروخت. پدیدآورنده لوح، اقدام به طرح دعوا نمود که دادگاه به سود او (خواهان) رأی داد. در دعوی دیگری که پدیدآورنده پایگاه داده، علیه شخص دیگری طرح دعوا نمود که لوح را از محکوم علیه خریده و وی نیز شرکتی تشکیل داده بود تا همانند محکوم علیه، اطلاعات را به صورت بر خط بفروشد، دادگاه رأی به محکومیت خواهان داد؛ زیرا بین آنها رابطه قراردادی وجود نداشت و قرارداد اول نیز با توجه به اصل نسبی بودن قراردادهای، نسبت به خواننده دوم که ثالث محسوب می‌شد، بی اثر بود (Patent and Trade Mark Office Report, op. cit: 7).

مشکل دیگری که در مورد قراردادهای وجود دارد این است که در همه کشورهای و نیز ایالات مختلف کشورهای فدرالی، قوانین یکسان نیستند، بلکه با هم اختلاف دارند. لذا قراردادی که در یک کشور یا ایالت، معتبر و دارای ضمانت اجراست، ممکن است به موجب مقررات ناحیه دیگر، معتبر نباشد. در چنین مواردی سازنده پایگاه داده، در صورت اقامه دعوا، محکوم می‌شود و اگر وسیله دیگری برای جبران خسارت در اختیار نداشته باشد، ضررش جبران نشده باقی خواهد ماند.

سومین مشکل در مورد قرارداد این است که در دعوی نقض قرارداد، خواهان باید ورود خسارت را ثابت کند و دیگر ارکان مسئولیت قراردادی نیز وجود داشته باشد. در حالی که در اکثر قوانین حق مؤلف، خسارات قانونی و امکان رأی به پرداخت هزینه و دستمزد وکیل به خواهان مقرر شده است. برای مثال، در امریکا، در صورتی که دادگاه،

* ProCD v. Zeidenberg.

عادلانه تشخیص دهد که می‌تواند به پرداخت مبلغی که کمتر از پانصد و بیشتر از بیست هزار دلار نباشد، حکم صادر کند، در مواردی که نقض عمدی باشد، این مقدار تا یکصد هزار دلار افزایش می‌یابد (ماده ۵۰۴ قانون حق مؤلف ۱۹۷۶).

آخرین بحث مهمی که در این زمینه باقی می‌ماند، این است که آیا اصل آزادی قراردادها در این زمینه حاکم است یا نه. به عبارت دیگر، پدیدآورنده پایگاه داده، می‌تواند هر گونه که خواست، قرارداد منعقد کند یا صحت قرارداد مشروط به رعایت حداقلهاست؟ در ایالات متحده، اصل آزادی قراردادها پذیرفته شده است و طرفین هر گونه توافق کنند، لازم‌الاجراست، اما در سطح اروپا محدودیتهایی بر این اصل وارد شده است. به موجب ماده ۱۵ دستورالعمل اروپایی، هر گونه قاعده قراردادی که مخالف بند ۱ ماده ۶ و نیز ماده ۸ باشد، باطل است. ماده ۶ در مورد حقوق کاربر، قانونی و در مورد اعمالی است که وی مجاز است در جهت دستیابی به محتوای پایگاه داده انجام دهد. ماده ۸ نیز در مورد حقوق و تعهدات کاربران قانونی است. لذا در اروپا قرارداد تا جایی معتبر است که مفاد مواد مذکور را نقض نکند. طبیعی است که این قاعده در کشورهایی که دستورالعمل را اجرا می‌کنند، جاری است.

در پیشنهاد «وایپو» که ترکیبی از دستورالعمل اروپا و پیشنهاد امریکاست، مفاد ماده ۱۵ دستورالعمل اروپا نیامده و در این زمینه ظاهراً از پیشنهاد امریکا پیروی شده است. به نظر می‌رسد، راه حل کشورهای اروپایی در این زمینه مناسب‌تر است و باب انحصارگرایی و قدرت بیش از حد سرمایه‌داران را مسدود می‌کند.

۶-۵. حمایت به موجب مقررات رقابت غیرمنصفانه

همان طور که از عنوان مطلب برمی‌آید، حقوق رقابت غیرمنصفانه، مربوط به اعمالی است که به منظور رقابت با دیگری انجام می‌شود، اما در این خصوص قواعد و مقررات رقابت رعایت نمی‌شود. این حقوق در ابتدا تنها مسئولیتهایی را دربرمی‌گرفت که ناشی از رقابت تجاری مکارانه و اشتباه در شناخت محصول تولیدکننده بود و باعث اضرار به منافع اقتصادی او می‌شد. اما در حال حاضر وضعیت فرق کرده و به دو شاخه عمده تقسیم می‌شود:

۱. در شاخه اول که همان نظریه قدیمی است، اصطلاح رقابت غیرمنصفانه،

دربگیرنده آن نوع مسئولیت مدنی است که از اعمال رقیب ناشی شده و باعث می‌شود مشتریان در مورد تولیدکننده دچار اشتباه شوند.

۲. شاخه دوم که نظریه جدید است، دیگر اشکال رقابت غیرمنصفانه را نیز دربرمی‌گیرد. یعنی در این خصوص که چه چیزی غیرمنصفانه محسوب می‌شود، جواب قاطعی ندارد و در هر مورد، با توجه به ماهیت عمل تجاری، عمل انجام شده و اوضاع و احوال موجود، حکم قضیه متفاوت است (W.R. Cornish, 1996: 226 - 227). طبق این نظریه، نقض مقررات مربوط به علامت تجاری، تبلیغات غلط، جایگزین کردن نام یک کالا با کالای دیگری، استفاده از اسرار محرمانه دیگران برای جلب مشتری، سرقت اسرار تجاری، نقض قراردادهای محدودکننده و برچسب تجاری که کالا و خدمات را غلط معرفی می‌کند، از مصادیق رقابت غیرمنصفانه‌اند.

البته بدیهی است در صورت استفاده از این الگو نمی‌توان حمایتی را که در اروپا برای پایگاهها مقرر شده، به دست آورد، زیرا چنین امری در صورتی میسر است که حمایتی مثل آن در مورد پایگاههای داده اروپایی اعمال شود و با فقدان این شرط، حمایت نیز منتفی است. در مقابل، کسانی که از نظام خاص حمایت می‌کنند، می‌گویند (U.S. Copyright Office Report, op.cit: 89): در دنیا در زمینه رقابت غیرمنصفانه مقررات یکسانی وجود ندارد و این امر مغایر عرف جهانی است که در صدد هماهنگی قوانین کشورهای مختلف است. از طرف دیگر، مقررات مربوط به حقوق رقابت غیرمنصفانه تا زمانی که دادگاه شخصی را مقصر نداند، کارایی لازم را ندارند و پدیدآورنده اثر نمی‌تواند اقدامی در این مورد انجام دهد و حقی که قابلیت انتقال داشته باشد، اعطا نمی‌کند. در حالی که در نظام خاص، سازنده می‌تواند حقوقش را منتقل کند. مقررات مربوط به رقابت غیرمنصفانه، در صورتی اعمال می‌شود که کسی قصد رقابت با پدیدآورنده داشته باشد. بنابراین، اگر کسی قصد رقابت با پدیدآورنده نداشته باشد، حتی اگر با اعمال خود ضرر قابل توجهی به او وارد نماید، مسئولیتی ندارد، زیرا رقیب سازنده نیست.

بخش الف ماده ۲۴۴ قانون مجازات عمومی سابق، در مورد رقابت مکارانه مقرر می‌کرد: هر گاه تاجری برای انصراف مردم از خرید یا استعمال کالایی مشابه کالای

خود، به وسیله اسباب‌چینی یا نسبت‌های کذب یا به طور کلی به هر وسیله دروغین دیگر متوسل شود و به طور مستقیم و غیرمستقیم، تلویحاً یا تصریحاً، در صدد معیوب یا نامرغوب جلوه دادن آن کالا برآید، به سه تا شش ماه حبس و جزای نقدی از صد تا پانصد تومان و یا یکی از این دو محکوم می‌شود. مطابق ماده مذکور فقط ممکن بود تجار مرتکب چنین جرمی شوند. در قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵ ماده‌ای در این مورد مقرر نشده است و بهتر است قانونگذار در این مورد چاره‌اندیشی کند.

۷. نتیجه

با بررسی مطالب مذکور در مقاله و بررسی تحلیلی آنها می‌توان گفت: در خصوص اینکه پایگاه داده اصیل مورد حمایت قرار گیرد، اختلافی وجود ندارد؛ اما به محض اینکه بحث حمایت از سرمایه‌گذاری، اعم از مالی، کاری و ... مطرح می‌گردد، اختلاف شروع می‌شود و موافقان و مخالفان بسیاری در این زمینه وجود دارند. در نهایت، با تصویب دستورالعمل شورای اروپا، در کشورهای عضو، نظام خاص و حمایت از سرمایه‌گذاری پذیرفته شده است. پس در حال حاضر، پایگاه داده‌ای که اصیل باشد، یعنی حاوی خلاقیت و نوآوری در شیوه‌گزینش و ترتیب محتوا باشد، مورد حمایت مقررات مربوط به حق مؤلف قرار می‌گیرد و در این زمینه اختلافی وجود ندارد؛ اما پایگاه داده‌ای که اصیل نیست، یعنی در گزینش و ترتیب محتوای آن هیچ‌گونه نوآوری و خلاقیتی به کار نرفته باشد، مشمول مقررات حق مؤلف نیست و صرفاً بر مبنای نظام خاص حمایت می‌توان حمایت از آن را پذیرفت. به موجب مقررات دیگر مربوط به حقوق قراردادها - که در بعضی کشورها مثل امریکا، اصل آزادی قراردادها را به طور کامل در این زمینه پذیرفته‌اند، اما در کشورهای اروپایی محدودیت‌هایی بر این اصل وارد می‌کنند - و مقررات مربوط به علائم تجاری و اسرار تجاری هم از بعضی جهات می‌توان پایگاه‌های داده را مورد حمایت قرار داد. اما نظر به اینکه حمایت آنها محدود است، نیروی بسیاری در حمایت از تصویب نظام خاص حمایتی شکل گرفته که در بعضی از کشورها مفید بوده است.

منابع

1. Band, Jonathan, and; Jonathan, S. Gowdy *Sui Generis Database Protection*. <http://www.dlib.org>.
2. Bently, Lionel and Sherman, Brad; *Intellectual Property Law*, Oxford, 2001.
3. Brill. Charles, *Legal Protection of Collection of Facts*, www.dlib.org.
4. C. Losey, Ralph; *Practical and Legal Protection of Computer Databases*, <http://www.KatzLaw.com>.
5. Chalton, Simon; *Comment Column, Computer Law and Security Report.*, Vol 16. No 5. 2000.
6. Feist Publication V. Rural Telephone Service Co. 1991. <http://www.case.law.L.P.FindLaw.com.html>.
7. Inconnu; *Vers une protection efficace des Bases de donnes?* [www.Mascare – heguy.com](http://www.Mascare-heguy.com).
8. Intellectual Property and Human Right; *International Bureau of WIPO*, WIPO Intellectual Property Handbook, WIPO Pub, No 489(E), Geneva, 2002, pp.152 – 163.
9. Linn, Anne; *National Research Council*, 2000, www.katzlaw.com.
10. M. Sanks, Tonry; *Database Protection*, Florida State University Law Review, 1998.
11. *Patent and Trademark Office Report on Recommendations from the April 1998 Conference on Database and Access Issues*; www.uspto.gov/.

12. The British Horseracing Board and Others v. William Hill; *Computer Law and Security Report*, Vol. 17. No 3, 2001.
13. U. S. Copyright Office Report on Legal Protection for Database, August 1997. <http://www.u.s.copyright office. Com. Pdf>.
14. Uma suthersanen; *Working with Technology*, Sweet and Maxwell, 2001.
15. Unknown; http://www.public _ domain.org/Database.html.
16. W. R. Cornish; *Intellectual Property*, Sweet and Maxwell, 1996.